

NOUL CADRU DE DEZVOLTARE A ROMÂNIEI DUPĂ MAREA UNIRE DIN 1918. ROLUL PARLAMENTULUI

IOAN SCURTU

Parlamentul constituie una din instituțiile de bază ale statului în epoca modernă și contemporană. Cunoașterea activității acestuia contribuie la conturarea unui tablou veridic asupra modului de exercitare a puterii și funcționării mecanismului constituțional, a vieții politice în ansamblul său.

Istoria parlamentului românesc după Marea Unire din 1918 n-a constituit obiectul unei analize speciale în istoriografia noastră, iar referirile, mai mult tangențiale, sînt cel mai adesea negativiste. De aceea ni se pare util să înfățișăm cîteva elemente concrete privind rolul și locul parlamentului în viața politică a României în perioada cuprinsă între Marea Unire din 1918 și instaurarea dictaturii regale, în februarie 1938.

Constituția din martie 1923 avea la bază principiul burghezo-democratic al separării puterilor în stat, în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească. Articolul 33 al Constituției prevedea că „toate puterile emană de la națiune”, iar art. 42 preciza că membrii parlamentului „reprezintă națiunea”¹.

Introducerea votului universal, în noiembrie 1918, a avut ca efect o considerabilă extindere a cadrului de desfășurare a vieții politice, reflectată și în sporirea numărului de alegători de la 101 339 în 1911² la 3 496 814 în 1926³ și 4 649 163 în 1937⁴.

Totodată s-a înregistrat o diversificare a vieții publice și, în consecință, o lărgire a paletei de reprezentare a diferitelor curente politice în parlamentul României. Alături de vechile partide s-au impus organizațiile politice înființate la sfîrșitul războiului, au participat la viața electorală și parlamentară partidele care au condus lupta de unire a provinciilor istorice cu țara, partidele naționalităților conlocuitoare, partidele clasei muncitoare ș.a. În ansamblu însă, parlamentul a fost dominat de cele două mari partide burgheze: Partidul Național-Liberal și Partidul Național-Tărănesc. În perioada 1919—1937, Partidul Național-Liberal a dispus de 1241 mandate în Adunarea Deputaților, iar Partidul Național-Tărănesc de 890. Dacă se ia în calcul perioada de după 1926, cînd a luat ființă Partidul Național-Tărănesc, — prin fuziunea Partidului Național cu Partidul Tărănesc —, se observă un sensibil echilibru de forțe: Partidul Național-Liberal a avut 900 de mandate, în timp ce Partidul Național-Tărănesc a deținut 890. Celelalte partide au intrunit sub 530 de mandate⁵.

¹ „Monitorul oficial”, nr. 282 din 29 martie 1923.

² Matei Dogan, *Analiza statistică a „democrației parlamentare” în România*, București, Editura Partidului Social-Democrat, 1946, p. 10.

³ „Monitorul oficial”, nr. 122 din 4 iunie 1926.

⁴ *Ibidem*, nr. 301 din 30 decembrie 1937.

⁵ Ioan Scurtu, *Political parties in Romania after parliamentary elections (1919—1937)*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol”, Iași, XVII, 1980, p. 89.

Este semnificativ faptul că naționalitățile conlocuitoare au avut reprezentanți în toate parlamentele României din perioada interbelică, aceștia fiind aleși fie pe listele partidelor românești, fie pe listele partidelor proprii: Partidul Maghiar, Partidul German, Partidul Evreiesc ș.a.

De asemenea, clasa muncitoare a fost prezentă în forul politic suprem al țării în întreaga perioadă la care ne referim: 7 deputați în 1919—1920; 20 deputați și 3 senatori în 1920—1922; 1 deputat (Iacob Pistiner) în 1922—1926; 9 deputați în 1928—1931; 11 deputați (dintre care 5 aleși pe listele Blocului Muncitoresc-Tărănesc au fost invalidați) în 1931—1932, 7 deputați în 1932—1933, 1 senator (Iosif Jumanca) în 1934—1937.

Structura socială și profesională a membrilor parlamentului a cunoscut, și ea, o evidentă modificare, comparativ cu cea de dinainte de 1918. Prezența mizeriei s-a diminuat considerabil, a crescut ponderea reprezentanților burgheziei mici și mijlocii, a intelectualității, începînd cu modestul învățător de la țară și terminînd cu figuri ilustre de profesori universitari, savanți creatori de școală, scriitori de prestigiu, artiști, ziariști de talent. Cităm, spre exemplificare, pe: Traian Lalescu, Victor Vălcovici, Dimitrie Pompei, N. Vasilescu-Karpen, dr. Ion Cantacuzino, dr. Daniel Danielopolu, dr. Iuliu Hațieganu, Paul Bujor, Ion Borcea, Simion Mehedinți, Dimitrie Gusti, Ștefan Zeletin, Virgil Madgearu, Gheorghe Tașcă, Ion Răducanu, Gh. Ionescu-Sisești, Victor Slăvescu, Gheorghe Zane, Petre Andrei, Mihail Ralea, C. Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu, Ion Petrovici, Nicolae Iorga, Ioan Lupaș, Ion Nistor, Constantin C. Giurescu, Silviu Dragomir, Gh. Popa-Lisseanu, Vespasian V. Pella, Mihail Ghelmegeanu, Constantin Hamangiu, Constantin Dissescu, Traian Bratu, Constantin Stere, Mihail Sadoveanu, Cezar Petrescu, Ion Agârbiceanu, Ion Pillat, Duiliu Zamfirescu, George Bogdan-Duică, Victor Eftimiu, N. D. Cocea, Octav Onicescu, Oscar Han, Costin Petrescu.

Prezența unor asemenea personalități în parlamentul românesc a contribuit la creșterea prestigiului acestei instituții, la ridicarea nivelului de desfășurare a dezbaterilor parlamentare.

În parlamentul României din perioada interbelică a răsunat glasul unor oameni politici cunoscuți pentru vederile lor democratice, precum Nicolae Titulescu, dr. Nicolae Lupu, Grigore Iunian, dr. Petru Groza, a unor comuniști și socialiști cunoscuți, ca Gheorghe Cristescu, Ilie Moscovici, Gheorghe Tănase, Lothar Rădăceanu, Lucrețiu Pătrășcanu.

Funcțiile de președinte al Adunării Deputaților și Senatului însemnau, de regulă, consacrarea unei activități politice îndelungate, recunoscute ca atare de membrii corpurilor legiuitoare. Aceste funcții au fost deținute de: Nicolae Iorga, Paul Bujor (1919—1920), Duiliu Zamfirescu, Constantin Coandă (1920—1922), M. G. Orleanu, M. Pherekyde (1922—1926), P. P. Negulescu, Constantin Coandă (1926—1927), N. N. Săveanu, N. Nicolescu (1927—1928), Ștefan Ciceo-Pop, Paul Bujor (1928—1931), Dimitrie Pompei, Mihail Sadoveanu (1931—1932), Ștefan Ciceo-Pop, Nicolae Costăchescu (1932—1933), N. N. Săveanu, Alexandru Lapedatu (1934—1937).

Din cercetarea celor aproximativ 50 000 de pagini cuprinzînd dezbaterile Adunării Deputaților și dezbaterile Senatului în perioada 1919—1937 se desprinde concluzia că toate marile probleme ale României — economice, sociale, culturale, de politică internă sau externă — s-au aflat pe ordinea de zi a Reprezentanței Naționale.

Evident, principală activitate a parlamentului era dezbaterile și adoptarea legilor. Semnificativ este faptul că proiectele de lege nu au fost depuse numai de guvern, ci și din inițiativă parlamentară; în perioada menționată au fost depuse din inițiativa senatorilor sau deputaților, provenind din rindul majorității sau al opoziției, un număr de 1325 proiecte de lege, ceea ce reprezintă 29,2% din totalul acestora⁶.

Parlamentul nu a fost, așa cum s-a afirmat adesea, o simplă mașină de vot. Dezbaterile asupra unor proiecte de legi a durat săptămîni în șir, în unele perioade ținîndu-se cîte trei ședințe pe zi. Disputa politică era foarte aprigă, fiecare partid susținîndu-și punctul de vedere. Guvernele au fost puse adesea în situația de a modifica proiectele inițiale și de a accepta amendamentele propuse de opoziție sau chiar de majoritățile parlamentare. Ca urmare, un număr de 429 proiecte de lege au fost amendate⁷ și numai după aceea votate.

Au existat mai multe situații în care membri ai majorității parlamentare au vorbit și au votat împotriva proiectelor de lege depuse de guvern, după cum au fost cazuri de demisie din partidul aflat la putere. Cităm cazul lui Toma Stelian cu prilejul dezbaterilor asupra Constituției din 1923 și a lui Grigore Iulian în semn de protest față de proiectul de lege privind conversiunea datoriilor agricole din 1932.

Întrucît s-a afirmat adesea că Senatul era un corp reacționar, o frînă pentru activitatea legislativă, menționăm că în întreaga perioadă interbelică doar trei proiecte de lege, de importanță cu totul minoră, au fost respinse de Senat*. Avînd în vedere această realitate, credem că formulările critice trebuie să aibă în vedere modul în care era ales acest corp, și mai ales faptul că Senatul cuprindea un număr mare de membri de drept.

Dintre legile adoptate de parlamentul României în această perioadă menționăm pe cele din 29 decembrie 1919 pentru ratificarea actelor de unire din martie, noiembrie și decembrie 1918, pe cele din septembrie 1920 și august 1922 pentru ratificarea tratatelor de pace de la Versailles. St. Germaine, Neuilly sur Seine, Trianon și Paris care confirmau Marea Unire și stabileau noul statut politic și juridic al României pe arena internațională.

O importanță deosebită au legile de unificare și organizare a statului român întregit în hotarele sale firești. În prim plan se detașează Constituția din martie 1923, care stabilea că România este un „stat național, unitar și indivizibil”⁸, consemna mutațiile survenite în viața economică și social-politică la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea. Această Constituție a stat la baza organizării regimului burghezo-democratic din România în perioada interbelică.

În iunie 1925 a fost votată legea administrativă, care a pus capăt celor patru sisteme diferite de organizare a administrației de stat și a asigurat acesteia o structură unitară, pe întreg cuprînsul țării. Legea electorală din martie 1926 — cu toate limitele ei, decurgînd din faptul că stabilea o primă majoritară ce

⁶ Matei Dogan, *op. cit.*, p. 65—66.

⁷ *Ibidem*, p. 75.

* Este vorba de legea care autoriza comuna Balcic să vîndă loturi de pămînt unor intelectuali, de legea pentru modificarea unor dispoziții privind improprietărea cavalerilor Ordinului Mihai Viteazul și de legea pentru autorizarea unei biserici de a vînde un imobil la licitație publică (Matei Dogan, *op. cit.*, p. 68).

⁸ „Monitorul oficial”, nr. 282 din 29 martie 1923.

se acorda grupării care obținea peste 40% din totalul voturilor pe țară, ceea ce afecta egalitatea votului — are meritul de a fi stabilit un sistem unic de organizare, desfășurare și calculare a rezultatelor alegerilor parlamentare.

Dintre legile privind învățământul se cuvin a fi menționate cea din iulie 1924 pentru învățământul primar al statului și învățământul normal-primar, cea din mai 1928 pentru organizarea învățământului secundar, și cea din aprilie 1932 pentru organizarea învățământului universitar, care au avut un rol însemnat în dezvoltarea acestui domeniu de activitate.

Preocupându-se de problemele sociale, parlamentul a adoptat mai multe legi, precum cele pentru reforma agrară din iulie 1921, în baza cărora s-a realizat o redistribuire a proprietății agrare în favoarea țăranilor, cele pentru conversiunea datoriilor agricole din aprilie 1932 și aprilie 1934, care au scos țăranimea de sub povara datoriilor. Pe linia reglementării raporturilor dintre muncă și capital, parlamentul a votat în mai 1921 legea prin care se recunoștea dreptul muncitorilor de a se organiza în sindicate, în iunie 1925 legea pentru reglementarea repaosului duminical și al sărbătorilor legale, în martie 1928 legea privind munca minorilor și femeilor și fixarea duratei zilei de lucru la 8 ore.

Problemele economice s-au aflat, de asemenea, în atenția Reprezentanței Naționale. Din lunga listă a legilor cu acest profil se remarcă cele din iunie—iulie 1924 (pentru comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului, legea minelor, legea energiei, legea tarifului vamal), care au concretizat doctrina economică „prin noi înșine”, contribuind la stăvilirea ofensivei monopolurilor străine, la dezvoltarea forțelor de producție, la creșterea rolului industriei în ansamblul economiei naționale.

Parlamentul a dezbătut și aprobat proiectele de lege pentru ratificarea tratatelor și convențiilor internaționale, între care alianța defensivă cu Polonia din martie 1921, crearea Micii Înțelegeri, tratatul de amicitie cu Franța din 1926 și cu Italia din același an, Protocolul de la Moscova din februarie 1929, Convenția de definire a agresiunii din iulie 1933, reluarea raporturilor diplomatice cu Uniunea Sovietică în iunie 1934, făurirea Înțelegerii Balcanice în februarie 1934. Aceste documente au jalonat politica externă a României, vizînd apărarea păcii, statu-quo-ului teritorial, securității tuturor statelor, indiferent de mărimea lor.

Fiind o instituție burgheză, parlamentul a adoptat legi menite să consacre și să apere dominația de clasă a burgheziei, să ofere guvernelor temeiul legal pentru reprimarea forțelor sociale și politice care urmăreau răsturnarea orînduirii capitaliste. Astfel, în august 1920 a fost votată legea pentru reglementarea conflictelor colective de muncă, prin care se interzicea încetarea lucrului (greva) în întreprinderile de interes public înainte de a se fi îndeplinit procedura de arbitraj. În decembrie 1924 a fost adoptată legea pentru combaterea unor infracțiuni contra liniștei publice, care a consemnat scoaterea Partidului Comunist Român în afara legii. În februarie 1933 a fost votată legea pentru introducerea stării de asediu, în baza căreia guvernul a trecut la reprimarea muncitorilor de la „Grivița” (București). În aprilie 1934, Reprezentanța Națională a adoptat legea pentru apărarea ordinii în stat, care împuternicea guvernul să procedeze la dizolvarea oricărei organizații sau grupări politice care punea în pericol ordinea de stat existentă atunci.

Alături de activitatea legislativă, parlamentul a avut și o funcție de control asupra puterii executive. Constituția din martie 1923 prevedea: „Fiecare membru

al Adunărilor are dreptul de a adresa miniștrilor interpelări, la care aceștia sînt obligați a răspunde în termenul prevăzut de regulament" (art. 52); „Fiecare din Adunări are dreptul de a trimite miniștrilor petițiunile ce-i sînt adresate. Miniștrii sînt datori a da explicațiuni asupra cuprinderii lor ori de cîte ori Adunarea o cere" (art. 53); fiecare membru al Parlamentului are dreptul „de a cere urmărirea miniștrilor și a-i trimite înaintea Înaltei Curți de Casație și Justiție" (art. 98)⁹.

Adresarea de întrebări și interpelări era o practică obișnuită în parlamentul României din perioada interbelică. Potrivit regulamentului de desfășurare a lucrărilor Adunării Deputaților și Senatului în fiecare zi se acordau 20 de minute pentru întrebări și comunicări, iar o zi pe săptămînă, joia, era rezervată interpelărilor. În anii 1919—1937 numărul întrebărilor și comunicărilor adresate de parlamentari miniștrilor a fost de circa 12 000, iar al interpelărilor de aproximativ 2 500. Dintre acestea, în jur de 30% au fost adresate de membrii majorităților parlamentare, iar 70% de cei ai opoziției¹⁰. Ele priveau cele mai variate aspecte — de la abuzul unui notar sau primar comunal, la respectarea Constituției, înzestrarea armatei și funcționarea institutelor de cercetare științifică.

În urma unor întrebări și comunicări au fost inițiate dezbateri aprinse, care puneau în cauză politica guvernamentală. Asemenea dezbateri au vizat, spre exemplu, abuzurile guvernului Averescu în octombrie 1920, cînd a înfrînt greva generală¹¹, și în mai 1921, cînd a arestat pe delegații la Congresul I al Partidului Comunist Român¹², sau ale guvernului Vaida, care a reprimat sîngeros pe greviștii de la atelierele „Grivița" în februarie 1933¹³. Numeroase critici au fost adresate guvernului Tătărescu pentru atitudinea de toleranță și uneori de sprijinire a organizațiilor fasciste¹⁴.

Nemulțumiți de activitatea unor miniștri, parlamentarii n-au ezitat să depună moțiuni de neîncredere, cerîndu-le demisia. Astfel, la 22 iulie 1920 opoziția a depus o moțiune de neîncredere în Octav Tăslăuanu, ministrul industriei și comerțului, acuzat că participase la „afacerea coroanelor"*. Moțiunea a fost respinsă cu majoritate de voturi¹⁵, dar peste cîteva luni, în decembrie 1920, Tăslăuanu a trebuit să părăsească banca ministerială. O situație similară s-a înregistrat în octombrie 1924, cînd Richard Franasovici, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, acuzat de opoziție că a facilitat „afacerea pașapoartelor"**, și-a dat demisia din guvern pentru a lăsa „curs întreg și liber justiției"¹⁶.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Matei Dogan, *op. cit.*, p. 102—104.

¹¹ „Dezbaterile Adunării Deputaților" (D.A.D.), nr. 18 ședința din 18 decembrie 1920, p. 395.

¹² *Ibidem*, nr. 117 ședința din 13 iunie 1921, p. 2 970.

¹³ *Ibidem*, nr. 4 ședința din 16 februarie 1933, p. 1 219—1 240.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 42 ședința din 4 iunie 1936; nr. 1 676; nr. 28 din 16 februarie 1937, p. 1 037.

* Cu prilejul unificării monetare, unii cetățeni din Transilvania au adus coroane din statele unde aceste bancnote nu mai aveau putere de circulație pe care apoi le-au schimbat, primind lei emiși de Banca Națională a României.

¹⁵ Arh. ist. centr., fond Parlament, dos. 1851/1920, f. 273; „D.A.D.", nr. 26 ședința din 22 iulie 1920, p. 438.

** Franasovici era învinuit că avizase eliberarea unui număr de 55 pașapoarte solicitate de Societatea Petrolului Național pentru diferiți cetățeni, de la care aceasta încasase, ilegal, anumite sume de bani.

¹⁶ „D.A.D.", nr. 3 ședința din 23 octombrie 1923, p. 12.

Nu poate fi minimalizat nici faptul că un guvern, cel prezidat de Take Ionescu, a primit vot de blam din partea parlamentului în ianuarie 1922 și a fost nevoit să demisioneze ¹⁷.

Multe discuții a suscitat hotărîrea lui Iuliu Maniu și Virgil Madgearu, președintele și, respectiv, secretarul general al Partidului Național-Tărănesc, de a cere demisia „în alb” parlamentarilor acestui partid. Decizia lor se baza pe art. 49 din Statutul Partidului Național-Tărănesc, care stabilea că mandatele parlamentare nu aparțin persoanelor, ci partidului, iar deputații și senatorii erau datori să facă declarații scrise prin care puneau mandatele la dispoziția partidului ¹⁸. Dar, în acel moment, conducerea Partidului Național-Tărănesc se confunda cu guvernul, care exercita puterea executivă. A pune mandatul de reprezentant al națiunii la discreția puterii executive, echivala cu o răsturnare a principiilor constituționale, care asigurau primatul puterii legislative. Discuțiile au fost aprinse, atât în cadrul Partidului Național-Tărănesc, cît și în afara lui ¹⁹, ajungîndu-se la abandonarea în practică a menționatului articol din statut. Nici un deputat sau senator național-tărănist n-a avut de suportat o asemenea decizie, nici chiar atunci cînd a părăsit acest partid. Ca atare, problema demisiilor „în alb” trebuie judecată ca o intenție, iar nu ca o realizare practică.

Tribuna parlamentară a fost din plin folosită de exponenții partidelor politice pentru a-și expune concepția și poziția față de marile probleme care confruntau societatea românească. Mai ales discuțiile la mesajul Tronului au oferit prilejul unor ample dezbateri teoretice, multe expuneri constituind adevărate studii în materie. Astfel pot fi numite discursurile lui Virgil Madgearu și Vintilă Brătianu privind probleme economice, ale lui Constantin Stere, P. P. Negulescu, I. G. Duca, Lothar Rădăceanu în chestiuni de doctrină politică, ale lui Nicolae Titulescu, Ion I. C. Brătianu și Grigore Gafencu în analiza vieții internaționale și a politicii externe, ale lui Nicolae Iorga, Traian Bratu și dr. Constantin Angelescu în problematica politicii școlare, ale lui Daniel Danielopolu și Iuliu Hațieganu în analiza stării de sănătate a poporului.

Memorabile rămîn și acele ședințe în cadrul cărora s-au omagiat mari evenimente și personalități din istoria poporului român, între care Unirea din 1600, „revoluția” condusă de Horea, cea de la 1821, Unirea din 1859, Marea Unire din 1918, sau Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza, Vasile Lucaciu. Între cei omagiați de parlament în ședințe speciale s-au aflat și vechiul socialist Ioan Nădejde și deputatul social-democrat Iacob Pistiner, cu prilejul încetării lor din viață.

Parlamentul a fost, într-un anumit sens, o oglindă a vieții politice din România, a democrației burgheze, cu realizările și minusurile ei. Analiza datelor concrete arată că democrația burgheză din țara noastră a fost insuficient de puternică, pentru a putea fi și tolerantă. Situația cea mai frapantă s-a înregistrat în iunie 1931, cu prilejul validării mandatelor parlamentare. În urma alegerilor din 1 iunie 1931, Blocul Muncitoresc-Tărănesc a obținut 2,52% din totalul voturilor și 5 locuri în Adunarea Deputaților. Prezența comuniștilor în forul politic

¹⁷ Ibidem, nr. 18 ședința din 17 ianuarie 1922, p. 246.

¹⁸ Statutul Partidului Național-Tărănesc, București, Tip. Reformă socială (1926)

¹⁹ Arh. ist. centr., fond. Președ. Cons. de Miniștri, dos. 5/1929, f. 6, 33.

suprem al României a îngrijorat profund forțele reacționare, care au depus o contestație împotriva unuia din deputații comuniști, Imre Aladar, ales la Satu-Mare și Bihor; se afirma că acesta nu era cetățean român, fusese condamnat pentru delikte politice și nu satisfăcuse stagiul militar. Imre Aladar a adus acte prin care-și dovedea cetățenia română, arăta că fusese amnistiat în 1928 și că poseda livret militar. Profitând de unele nepotriviri în actele depuse, președintele comisiei, Andrei Corteanu, a cerut invalidarea în bloc a listelor pe care Aladar a candidat. Dr. Nicolae Lupu și Gr. Trancu-Iași au propus ca, în cazul invalidării lui Aladar, mandatele să revină următorilor clasati pe listele Blocului Muncitoresc-Tărănesc în județele respective.

În această atmosferă a luat cuvîntul de la tribuna Adunării Deputaților Lucrețiu Pătrășcanu, care s-a adresat astfel majorităților parlamentare: „Puteți valida sau nu mandatele noastre. Cînd discutați această chestiune, să nu vă faceți însă iluzia că validarea sau invalidarea schimbă cursul luptelor de clasă în România. Noi sîntem aici în numele unui curent cu rădăcini adînci în mase și validîndu-ne sau invalidîndu-ne nu veți atinge cu o fărîmă acest curent popular de mase. (...) Cu această validare sau invalidare nu veți schimba cu nimic destinul istoric pe care trebuie să-l urmeze România în lupta sa de eliberare a maselor exploatate prin răsturnarea burgheziei și a capitalismului”²⁰.

Contra invalidării au votat deputații aparținînd Partidului Social-Democrat, Partidului Tărănesc — dr. N. Lupu și Partidul Tărănesc-Democrat — C. Stere. Hotărîrea de invalidare a fost adoptată cu majoritate de voturi, Imre Aladar pierzîndu-și mandatele obținute din partea zecilor de mii de alegători din județele Bihor și Satu-Mare. Evident, greșelile „nepermise la alcătuirea listelor de candidați ai B.M.T.”, precum și „unele aprecieri eronate, exagerate sau jignitoare la adresa politicii generale a statului român burghez”²¹, făcute de comuniști, au contribuit la crearea atmosferei ce a facilitat hotărîrea de invalidare. Dar, conform legii electorale, parlamentul avea sarcina de a se pronunța asupra modului cum au decurs alegerile, a faptului dacă cetățenii au avut sau nu posibilitatea să-și exprime liber opțiunile politice. Demnitatea sau nedemnitatea candidaților trebuia stabilită de biroul electoral care o înregistrează, iar după acceptarea înscrierii pe listă aceștia nu mai puteau fi înlăturați, nici dacă se retrăgeau sau dacă decedau. Tot legea electorală prevedea că atunci cînd un candidat era invalidat, locul lui era ocupat de următorul clasat pe lista respectivă. Hotărîrea luată de a scădea voturile obținute de Aladar din totalul voturilor cîștigate de B.M.T. și a situa această organizație sub limita de 20%, care nu-i mai permitea să aibă reprezentanți în Adunarea Deputaților, constituia o evidență abatere de la legea din martie 1926.

O altă carență importantă a parlamentului românesc din perioada interbelică a fost subiectivismul și inversunarea cu care erau atacați adversarii politici, folosirea unui limbaj suburban și chiar recurgerea la unele gesturi necontrolate. Referindu-se la acest aspect, deputatul social-democrat Lothar Rădăceanu aprecia: „Acuzațiile de necinste, de jaf, de fraudă zboară de la partid la partid, așa cum zboară între oameni cuvîntul bună ziua sau bună seara”²².

²⁰ „D.A.D.”, nr. 6 ședința din 19 iunie 1932, p. 220.

²¹ S. Cutișteanu și Gh. I. Ioniță, *Electoratul din România în anii interbelici*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981, p. 199.

²² „D.A.D.”, nr. 33 ședința din 20 septembrie 1932, p. 1184.

Cel mai ilustrativ caz este cel de după adoptarea legii pentru controlul averii, la 29 septembrie 1932. Legea prevedea că orice cetățean putea cere justiției să controleze averea celor care au deținut o funcție publică după anul 1914²³. Unul dintre cei mai acuzați oameni politici — că a realizat averi pe căi ilicite — a fost Romul Boilă, dar nimeni n-a cerut controlul acesteia, deși el însuși se pusese la dispoziția organelor în drept²⁴.

O situație similară s-a înregistrat cu prilejul dezbaterii „afacerii Skoda”, care a răvășit opinia publică mai mult de doi ani. Cu tot efortul depus de Partidul Național-Liberal și de guvernul Tătărescu, precum și de regele Carol al II-lea de a-i implica pe Iuliu Maniu și pe alți fruntași ai Partidului Național-Țărănesc în această afacere, nu s-a putut ajunge decât la controlul averii a patru persoane (dintre care doi miniștri — Henri Cihoski și Mihai Popovici)²⁵. După minuțioase cercetări, efectuate de organele de justiție, nu s-a putut dovedi că aceștia au frustrat statul român. De altfel, era și greu de făcut o asemenea dovadă atita vreme cât mult comentatul contract încheiat de guvernul român cu firma Skoda la 17 martie 1930 nu s-a aplicat, deoarece statul român n-a putut onora nici măcar prima rată, ceea ce a dus la rezilierea acestuia.

Se cuvine menționat și faptul că numai două din cele 10 corpuri legiuitoare alese în perioada 1919—1937 au durat 4 ani, adică o întreagă legislatură, celelalte 8 fiind dizolvate prin decret regal; în 6 cazuri noul guvern nici nu s-a prezentat în fața parlamentului pentru a-și expune programul, dizolvarea producându-se fără a fi existat un conflict formal între puterea executivă și cea legislativă, care să justifice, din punct de vedere constituțional, dizolvarea. La acestea se adaugă organizarea de alegeri de către guvernul abia constituit, care beneficia de aparatul administrativ al statului și de voturile cetățenilor care în mod obișnuit votau cu partidul aflat la putere.

Pe măsură ce forțele de dreapta, dictatoriale, și-au intensificat agitația politică, iar principalele partide burghezo-democratice au slăbit, măcinate de grave disensiuni interne, se constată o întărire a puterii executive în dauna celei legislative. Deosebit de negativă s-a dovedit a fi, prin consecințele sale, legea „deplinelor puteri” din 9 iulie 1934, prin care guvernul era autorizat ca — în perioada vacanței Reprezentanței Naționale, pe cale de decret regal, dat în baza unui Jurnal al Consiliului de Miniștri — să ia măsuri vizînd simplificarea și raționalizarea serviciilor și instituțiilor publice, să revizuiască bugetele administrațiilor centrale, să efectueze operațiuni de trezorerie, putînd modifica taxele în vigoare. Decretele-lege adoptate urmau a fi supuse spre ratificare parlamentului²⁶.

Pe această bază, guvernul Tătărescu — urmînd sugestiile regelui Carol al II-lea — a recurs pe scară largă la decrete-legi, fapt ce s-a repercutat negativ asupra rolului parlamentului. Sub protecția unei asemenea legi guvernul a depus spre aprobare în bloc decrete-lege care se refereau la numeroase aspecte, fapt ce împiedica discuțiile de fond. Un deputat observa: „cu acest mod de procedare se ajunge la discreditarea parlamentului și la ridicarea dreptului de a discuta

²³ *Ibidem*, p. 1142—1145.

²⁴ „Patria” din 28 octombrie 1932.

²⁵ „D.A.D.”, nr. 76 din 13 aprilie 1935, p. 3533—3534.

²⁶ „Monitorul oficial”, nr. 155 din 9 iulie 1934.

„așa cum trebuie actele pe care guvernul le-a făcut pe baza legii deplinelor puteri, cînd sîntem obligați a vota în bloc”²⁷.

Criza democrației burgheze a cuprins și Reprezentanța Națională, care a început să-și piardă treptat unele din prerogativele sale, acestea fiind acaparate de puterea executivă. Principalul beneficiar al procesului de degradare a democrației burgheze a fost Carol al II-lea care urmărea, cu multă stăruință, utilizînd o gamă variată de mijloace și metode, instaurarea dictaturii personale.

Într-un context intern și internațional foarte complex, la 10 februarie 1938, regele Carol al II-lea și-a realizat visul născut încă din perioada cînd era principe moștenitor și obiectivul urmărit cu tenacitate după urcarea sa pe tron, la 8 iunie 1930 : instaurarea dictaturii proprii. Acest act marca sfîrșitul regimului burghezo-democratic din România, inclusiv a vieții parlamentare așa cum fusese ea statornicită prin Constituția din martie 1923.

*

Fără a pretinde că, prin acest studiu, problematica vizînd rolul parlamentului român după Marea Unire din 1918 a fost epuizată, credem că analiza întreprinsă și datele concrete utilizate, ne permit să tragem concluzia că acesta a constituit o instituție fundamentală a statului nostru, o expresie a democrației burgheze, cu realizările și limitele ei, generate de însuși stadiul de evoluție a societății românești în perioada menționată.

---

²⁷ „D.A.D.”, nr. 45 ședința din 13 decembrie 1934, p. 250.

Conferința de la Washington și-a început lucrările pe data de 12 noiembrie 1921, în ajun toate delegațiile participaseră la ceremonia înmormântării Soldatului Necunoscut care a avut loc la cimitirul Arlington, și a ținut pînă la 6 februarie 1922. Încă în prima zi Charles E. Hughes, într-o amplă cuvîntare, a prezentat planul concret pentru reducerea dimensiunilor flotelor S.U.A., Angliei, Japoniei, Franței și Italiei. Capitolul IV al proiectului american prevedea următoarele: „Tonajul general al vaselor de linie înlocuibile, calculat după deplasamentul tip, pentru fiecare din Puterile contractante nu va depăși: pentru Statele Unite — 525.000 tone (533.400 tone metrice); pentru Imperiul Britanic — 525.000 tone (533.400 tone metrice); pentru Franța — 175.000 tone (177.800 tone metrice); pentru Italia — 175.000 tone (177.800 tone metrice); pentru Japonia — 315.000 tone (320.000 tone metrice)”⁶. Cuvîntul și propunerea prezentată de șeful diplomației americane au provocat reprezentanților celorlalte puteri un gust amar. Un observator englez, pe care probabil îl părăsise unanim apreciatul calm al poporului său insular, aprecia că: „Secretarul Hughes a scufundat în 35 de minute mai multe nave decît au scufundat toți amiralii lumii în cursul secolelor”⁷. Dezbaterile au fost extrem de furtunoase. Cu toate că, în completarea tratatului propus de Hughes s-a mai adoptat și *Rezoluția privind vînzarea de nave înainte de ratificare a Tratatului pentru limitarea armamentelor navale*, la 6 februarie 1922, cînd s-a semnat documentul prezentat de Secretarul de stat la 12 noiembrie 1921, Statele Unite au obținut o victorie diplomatică de mare însemnătate. De asemenea, un succes american de rezonanță a fost și adoptarea *Tratatului între Statele Unite ale Americii, Imperiul Britanic, Franța și Japonia relativ la posesiunile lor insulare și dominiile lor în regiunea Oceanului Pacific*, cunoscut și sub denumirea de *Tratatul celor patru puteri sau Tratatul Quadruplei Înțelegeri*, prin care se punea capăt alianței anglo-japoneze⁸.

Părăsită de Anglia, Japonia s-a străduit zadarnic să evite o înfrîngere diplomatică completă. Plenipotențiarilor niponi au fost acuzați de incapacitate, de cercurile militariste din arhipelag. „Acceptînd apă chioară în loc de whisky”, se spunea cu amară ironie în anumite cercuri politice japoneze, la Washington delegații guvernului de la Tokio au pus în primejdie suveranitatea imperiului japonez, prestigiul și demnitatea lui de mare putere⁹. Adoptarea de către Conferință a *Tratatului între Statele Unite ale Americii, Belgia, Imperiul Britanic, China, Franța, Italia, Japonia, Olanda și Portugalia relativ la principile și politica privitoare la China*, cunoscut și sub denumirea de *Tratatul celor nouă puteri*, a întregit salba succeselor diplomației americane realizate la Conferința de la Washington. Prin acest document erau lichidate, în cea mai mare măsură, priori-

⁶ M.A.E., Documents diplomatiques, Conférence de Washington..., Annexe 1, *Traité entre des États-Unis d'Amérique, l'Empire Britannique, la France, l'Italie et la Japon, limitant les armements navals*, p. 140—143.

⁷ Frank Freidel, *Les États-Unis d'Amérique au XX-e siècle*, Editions Sirey, Paris, 1966, p. 148.

⁸ M.A.E., Documents diplomatiques..., Annexe 3. *Traité entre les États-Unis d'Amérique, l'Empire Britannique, la France et le Japon, relatif à leurs possessions insulaires et leurs dominions insulaires dans la région de l'Océan Pacifique*, p. 158.

⁹ A.M.A.E., Fond Convenții, 9/VI. Scrisoare din Tokio, 2 ianuarie 1922 (nepaginat).

cietatea Națiunilor de azi nu este aceea concepută de Woodrow Wilson...". Ea a fost și este mai degrabă „...un loc de întâlnire pentru discuțiuni politice asupra unor probleme curat europene, de natură națională și politică. Statele Unite nu trebuie să se amestece în asemenea discuțiuni”². Dar, existența unei Japonii, devenită neliniștitor de puternică, a determinat pe americani să părăsească, pentru un timp „izolarea” pe care o proclamaseră, pentru a-și salva interesele. Faptul acesta se impunea cu atât mai mult cu cât se apropia vremea reînnoirii alianței dintre Imperiul de la Soare-Răsare și Marea Britanie, ori, perspectiva unirii forțelor navale anglo-japoneze era socotită extrem de primejdioasă la Washington³. De aceea, americanii au avertizat pe englezi, prin glasul lui Charles Hughes, Secretarul Departamentului de Stat, printr-o declarație făcută la 23 iunie 1921, că reînnoirea alianței anglo-japoneze ar fi considerată un act contrar intereselor S.U.A., iar rehunțarea la aceasta ar pune baze puternice unei colaborări anglo-americane în Extremul Orient și în bazinul Pacificului.

În vara anului 1921, diplomații americani au făcut, cu abilitate, sondaje pe lângă guvernele țărilor vizate privitoare la participarea la o conferință ce urma să aibă loc la Washington în problemele limitării armamentelor navale și soluționării unor probleme ale Extremului Orient și Pacificului aflate în litigiu. Această motivație n-a permis nici unui guvern invitat să refuze a participa la conferință. Au acceptat francezii, care nici nu voiau să audă de reducerea armamentelor terestre, fără garanții; au acceptat englezii care după dispariția rivalității Rusiei țariste în zonă nu mai simțeau nevoia unei alianțe cu Japonia; au acceptat și japonezii care știau că americanii tocmai pe ei intenționau să-i diminueze. Guvernul de la Tokio, după ce a acceptat, într-o amplă notă diplomatică de răspuns din 23 august 1921, își exprima speranța că în cadrul Conferinței nu vor fi abordate în nici un fel „cele 21 de Revendicări” și problema Șandong⁴.

Adevăratele intenții ale americanilor au fost pe scurt dezvăluite în cuvântarea lui Henry Cabot Lodge, senator de Massachussets și unul din principalii fondatori ai „izolaționismului”, președinte al Comisiei de Relații Externe a Senatului, membru al delegației S.U.A. la Conferință, rostită la 17 august în Senat. Referindu-se la programul reuniunii și la reducerea creditelor pentru armată și marină el a spus, între altele: „Aceasta (reducerea creditelor n.n.) este ca și cum un individ, sub pretextul economiilor ar suprima asigurările sale pe viață, și asigurările contra incendiului. Încă odată, cred că noi am redus deja prea mult creditele de război, iar ceea ce ni se cere să facem pentru marină este mult mai grav”⁵.

² Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, Fond 71, 1920—1944, S.U.A., Probleme economice, 1925—1933, vol. 28, f. 127.

³ Ministère des Affaires Étrangères. Documents diplomatiques. Conférence de Washington. Juillet 1921 — Février 1922, Paris, Imprimerie Nationale. Jusserand, Ambassadeur de France à Washington, à Aristide Briand, Président du Conseil, Ministre des Affaires Étrangères, Washington, le 22 août 1921, p. 25.

⁴ A.M.A.E., Fond Convenții, 9/VI (nepaginat); J. Lequillér, Le Japon, Editions Sirey, Paris, 1966, p. 256.

⁵ M.A.E., Documents diplomatiques... M.le Comite de Galard de Béarn, Chargé d'Affaires de France à Washington, à M. Aristide Briand, Président du Conseil, Ministre des Affaires Étrangères, Washington, le 22 août 1921, p. 12.